

• ملاک و میزان توفیق کامل حوزه‌های علمیه در نیل به اهداف

برخی از فرمایشات رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رحمه‌الله در باب ملاک و میزان دستیابی حوزه به اهداف مورد نظر خود، بدین قرار است:

۱. انقلاب، آن وقتی به‌صورت کامل تحقق پیدا می‌کند که آحاد مردم، حقیقتاً به مردم مسلمان و مؤمن تبدیل شوند... تمام دستگاه‌ها و تمام افراد، به‌خصوص علمای اعلام و روحانیون، بایستی روی تربیت نفوس مردم و تحقق انقلاب قلبی و اخلاقی در آنها مخصوصاً در جوانان تلاش کنند. (امام خامنه‌ای، ۱۲/۱/۶۹؛ دیدار اعضای مجلس خبرگان)

۲. مسائل فرهنگی جامعه، بستر مسائل سیاسی است، بستر مسائل اقتصادی است. اگر واقعاً جوّ فرهنگی جامعه اصلاح شد، می‌توان در آن جوّ، مسائل اقتصادی را هم اصلاح کرد، اعتراض کرد، راهنمایی نشان داد؛ اما وقتی جوّ فرهنگی مثل حالاست، جوّ فرهنگی بدی است؛ آن وقت نمی‌شود.... جامعه مدرسین می‌تواند در این مورد وارد میدان شود. (امام خامنه‌ای، ۲۲/۲/۷۹؛ دیدار جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)

۳. ما دائم به کسانی که اهل کار فرهنگی اند، می‌گوییم، به بعضی‌ها می‌گوییم، به بعضی‌ها تکرار می‌کنیم، به بعضی‌ها التماس می‌کنیم، بعضی‌ها را اینجا جمع می‌کنیم، به بعضی‌ها پیغام می‌دهیم که کار کنید آقا! کار فرهنگی کنید. (امام خامنه‌ای، ۲۱/۶/۷۳؛ در آغاز دهمین گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور)

۴. بار سنگینی بر دوش همه ما وجود دارد... علمای دین در اسلام، پیشروان اصلاح و ترقی و پیشرفت ملت‌اند. این مسئولیت بر عهده عالمان دین گذاشته شده است... ما نمی‌توانیم آرام بنشینیم... با این، تکلیف برداشته نمی‌شود. (امام خامنه‌ای، ۲۳/۲/۱۳۸۸؛ بیانات در دیدار روحانیون و طلاب اهل تشیع و اهل تسنن کردستان)

۵. در گذشته، در بعضی از شهرهای بزرگ، ده نفر مجتهد وجود داشتند که هرکدام از آنان برای اداره دویست شاگرد خوب کافی بودند؛ اما امروز یک نفر هم مثل چنین افرادی در آن شهرها نیست... مبلغ به‌قدر کافی از حوزه گسیل نمی‌گردد. الان در آفاق دنیا، آفریقا و اروپا و آسیا، مرتّب از ما روحانی می‌خواهند. این نارسایی‌ها وجود دارد و نمی‌شود آنها را منکر شد. این موارد، حاکی از وجود عیوبی در درون کالبد عظیم این حوزه باعظمت است. (امام خامنه‌ای، ۱۳/۹/۷۴؛ دیدار فضلاء نخبگان حوزه علمیه قم)

۶. اگر ما عمامه‌ایی‌ها درست نقش خود را بشناسیم و بتوانیم آن را ایفا کنیم، دنیا را آباد خواهیم کرد. (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۱۰/۲۳؛ بیانات در دیدار مسئولان عقیدتی، سیاسی نیروی انتظامی)

۷. امروز، حوزه علمیه از زمان خودش عقب است. حساب یک ذره و دو ذره نیست... با زمان خیلی فاصله داریم. (امام خامنه‌ای، ۱۳/۹/۱۳۷۴؛ دیدار فضلا و نخبگان حوزه علمیه قم)

۸. یکی از اشکالات کار ما، نشناختن وضع زمانه است. بعضی‌ها علم و تقوا هم دارند؛ اما در عین حال نمی‌توانند جایگاه و سنگری را که باید در آن بایستند و کار کنند، بشناسند... نشناختن فضا، ما را خیلی دچار اشکال می‌کند. (امام خامنه‌ای، ۲۶/۲/۸۴؛ دیدار علما و روحانیون استان کرمان، افاق حوزه)

۹. امروز وظایف حوزه‌های علمیه با گذشته تفاوت‌های زیادی کرده است... امروز ما در یک میدان جنگ و کارزار حقیقی قرار داریم. (امام خامنه‌ای، ۲۶/۲/۸۴؛ در جمع علما و روحانیون استان کرمان، افاق حوزه)

• مهمترین عوامل عدم توفیق کامل حوزه در هدایت و حفظ نظام اسلامی

۱. عدم توجه کامل به اهمیت نقش نظام اسلامی در تحقق اهداف حوزه علمیه

انقلاب اسلامی به پیروزی رسید تا آرزوی دیرین امت اسلامی در پایه‌ریزی یک حکومت بر مبنای تعلیم و قوانین اسلامی شیعی محقق شود؛ حکومتی که هرچند با آرمان‌ها فاصله زیادی دارد؛ اما جهت‌گیری آن درست بوده و به سمت حد‌اکثرها در پیش است؛ حکومتی که نه‌تنها مانعی برای حوزه علمیه نیست؛ بلکه هم‌جهت با اوست. این فرصت استثنایی یک نعمت بی‌نظیر برای حوزه‌های علمیه است که در جهت تحقق آرمان‌های بلند خود یعنی ترویج و عملی‌کردن معارف و تعلیم اسلامی در همه عالم، حداکثر استفاده را بکنند؛ چراکه به‌واقع موقعیت جدیدی برای حوزه‌های شیعی پدید آمده و افاق جدیدی پیش روی جامعه اسلامی گشوده شده است.

از سوی دیگر، نظام اسلامی به‌عنوان یک الگوی بدیع و عملی، بیشترین تأثیر تبلیغی را در میان ملت‌های اسلامی و غیر اسلامی دارد؛ چراکه هیچ‌چیز مانند یک الگوی عملی موفق در جذب و هدایت تشنگان سعادت مؤثر نیست. همچنین واقعیت این است که برای یک انقلاب، انسان‌سازی از همه چیز مهم‌تر است. اگر انقلاب انسان‌سازی نکند، هیچ کاری نکرده است. این همان چیزی است که رهبر انقلاب بر آن تأکید ویژه کرده‌اند:

مرحوم سید قطب در یکی از نوشته‌هایش حرفی دارد... او می‌گوید: اگر طرفداران و داعیان اسلام... به‌جای نوشتن این همه کتاب، به‌جای این همه تبلیغات، به‌جای این همه سخنرانی، اداره این همه مسجد، یک کار برای ترویج اسلام بکنند، آن کار از همه این کارها تأثیرش بیشتر است.

شوون مختلف نظام اسلامی را با نگاهی ویژه رصد نموده و در جهت اعتلای آن بکوشد. حوزه علمیه، نباید خود را لحظه‌ای (در نظر و عمل) جدا و دور از نظام تصور کند. برخی از فرمایشات امام راحل رحمه‌الله و رهبر عزیز شهید انقلاب رحمه‌الله در همین رابطه، در ادامه بررسی می‌شود:

۱. امروز یکی از ضروری‌ترین تشکل‌ها، بسیج دانشجو و طلبه است. طلاب علوم دینی و دانشجویان دانشگاه‌ها باید با تمام توان خود، در مراکزشان از انقلاب و اسلام دفاع کنند... حضور شما در صحنه‌ها موجب می‌شود که ریشه ضد انقلاب در تمامی ابعاد از بیخ و بن قطع گردد. (امام خمینی، ۲۶۷/۹؛ پیام ابه ملت ایران و بسیجیان سلحشور در هفته بسیج (نقش و منزلت بسیج)

۲. برادران عزیز من! فرزندان اسلام! توجه داشته باشید که باز یک جریانی در کار است که شما را منعزل کنند... می‌اد! شما را اغفال کنند و برگردانند به کنج‌های مدارس و منزوی کنند در حجره‌ها. شما همان‌طوری که علم را باید بیاموزید و تقوا در رأس برنامه شما باشد، مهیابودن از برای دخالت در امور سیاسی و امور اجتماعی و دخالت در مشکلات مسلمین و حاضربودن از برای دفاع از کشور اسلام باید کوشش کنید. (صحیفه نور(امام) ج ۴، ص ۱۲۰، ۱۴/۱۲/۵۹)
۳. امروز مسئولیت روحانیت، بسیار سنگین است؛ اولین مسئولیت شما عبارت از پاسداری از اسلام و نظام اسلامی است. (امام خامنه‌ای، ۱۴/۹/۶۹؛ در جمع فضلا و طلاب حوزه علمیه مشهد)
۴. وظیفه اول، حفظ نظام است. هیچ‌کس نمی‌تواند به اتکای اینکه فلان‌جا فلان تخلف شده، حرکتی انجام دهد یا حرفی بزند که این نظام اسلامی را تضعیف کند. (امام خامنه‌ای، ۱۴/۱۲/۷۰؛ دیدار جمعی از روحانیون)

۵. طلبه‌ها باید در صفوف مقدم باشند. اگر جنگ پیش آید، طلبه باید در صفوف مقدم جنگ باشد... این، حقیقتاً یک ارزش است... . بهترین عناصر طلبه، کسانی هستند که همین روحیه را در خود داشته باشند و بپورانند... حوادث گوناگونی برای انقلاب هست؛ طلاب باید حاضر و آماده باشند. (امام خامنه‌ای، ۱۷/۱۱/۶۹؛ دیدار مجمع نمایندگان طلاب و فضلاء حوزه علمیه قم)

۶. حوزه علمیه، باید در صف اول حرکت عظیم جامعه قرار داشته باشد... (امام خامنه‌ای، ۲۱/۶/۷۳؛ آغاز درس خارج فقه)
۷. جامعه علمی و مذهبی شیعه، اولین چیزی که لازم دارد مبالغات است... رهاکردن، هرچه شد، شد؛ ما که نمی‌توانیم، به ما چه ربطی دارد، اینها نمی‌شود. بنای این اساس مبارک (انقلاب) به‌خاطر این شد که آن مرد الهی، با دیگران این فرق اساسی را داشت که هرگز نگفت: آنچه در جامعه اتفاق می‌افتد به من مربوط نیست... (امام خامنه‌ای، ۲۰/۶/۷۳؛ شروع درس خارج فقه)
۸. نقش روحانیت در نظام اسلامی، از همیشه بارزتر و تکلیف آنها از همیشه سنگین‌تر است... همان‌قدر که نقش روحانیت در این انقلاب بارز است، همان‌قدر [هم] تکلیفش سنگین است. (امام خامنه‌ای، ۳۰/۴/۶۶؛ دیدار علما و روحانیون اردیبل)
۹. طلبه‌های جوان، فضلاء عزیز، مدرسان محترم و علمای حوزه! امروز، این حوزه انقلابی و آگاه، امانتی در دست شماست... حوزه را انقلابی حفظ کنید و انقلاب را در حوزه گرامی بدارید. حضور انقلابی، احساسات انقلابی، درک انقلابی و سیاست انقلابی، سیاست اصلی حوزه علمیه است. (امام خامنه‌ای، ۱۱/۴/۶۴؛ در جمع فضلا و طلاب حوزه علمیه مشهد)

۱۰. چهره‌های انقلابی در حوزه‌ها باید محترم باشند... کسانی که خدمتی از خدمات از انقلاب را بر دوش دارند، ارزش است. (امام خامنه‌ای، ۲۹/۶/۷۱؛ آغاز دوره جدید درس خارج فقه)

• حکومت در نظر مجتهد واقعی فلسفه عملی تمامی فقه‌است

اجتهاد، رفیع‌ترین قله علمی و اساسی‌ترین عنصر پویایی حوزه‌های علمی شیعی بوده و هست. ظهور قوه اجتهاد، مهمترین هدف علمی در حوزه‌های علمیه است؛ اما اجتهاد علاوه بر بعد علمی، ابعاد دیگری را در فرد می‌پروراند که وجود آنها همچون بعد علمی، لازمه اجتهاد قرار گرفته است. در دوران غیبت، وظیفه هدایت، تربیت و تزکیه مردم، بر عهده وارثان انبیاء علیهم‌السلام یعنی علمای ربانی گذاشته شده است.

حوزه علمیه کارآمد

از دیدگاه شهید امام خامنه‌ای قِسْهُ

با بررسی عوامل ناکارآمدی حوزه علمیه

بی‌تردید، حوزه‌های علمیه و علمای متعهد، در طول تاریخ اسلام و تشیع، مهمترین پایگاه اسلام در برابر انحرافات بوده‌اند؛ از این‌رو، حوزه و روحانیت، به‌عنوان اصلی‌ترین پایگاه مبارزاتی علیه حکومت‌های ظلم و طاغوت در کنار نشر معارف، به مبارزه مشغول بوده‌اند.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مانعی بزرگ از سر راه حوزه‌ها و نشر عقاید اسلامی برداشته شد. مع‌الوصف به نظر می‌رسد، به‌دلایل مختلف، حوزه‌های علمیه توفیق کاملی در نیل به اهداف مبارک خود کسب ننموده‌اند.

واکاوی این علل و تلاش برای رفع موانع آن، بسیار حیاتی و ضروری است. نویسنده، در این پژوهش تلاش دارد برخی عوامل اصلی عدم موفقیت کامل حوزه علمیه در پیاده‌سازی آرمان‌های اسلامی را از نگاه رهبر شهید انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رحمه‌الله، برشمرده و به راهکار حل این مشکل بپردازد.

در این اثر تلاش شده، ببشتر، مشکلات ریشه‌ای و اساسی حوزه مورد توجه قرار گیرد. نگارنده معتقد است تعامل سازنده حوزه علمیه با نظام اسلامی و حضور عالمانه، مؤثر و جهادی حوزه در میدان عمل و مبارزه است که منجر به تربیت عالمان و فقیهان و مجتهدان مورد پسند امام زمان عجل‌الله‌تعالیه و نهایتاً موفقیت حوزه و نظام در زمینه‌سازی ظهور و برخورداری از حیات طیبه خواهد شد. در این اثر سعی شده بر اساس دیدگاه رهبر شهید انقلاب رحمه‌الله، مشکلات و راهکارهای حل آن مورد بررسی قرار گیرد.

حضرت امام خمینی و رهبر شهید انقلاب رحمه‌الله در بسیاری از بیانات خود به عمق دشمنی‌های استکبار علیه نظام اسلامی و لزوم مبارزه در برابر آنها اشاره کرده‌اند که گوشه‌ای از آنها را از نظر می‌گذرانیم:

«هدف اساسی این است که ما چگونه می‌خواهیم اصول محکم فقه را در عمل فرد و جامعه پیاده کنیم و بتوانیم برای معضلات جواب داشته باشیم و همه ترس استکبار از همین مسئله است که فقه و اجتهاد، جنبه عینی و عملی پیدا کند و قدرت برخورد در مسلمانان به وجود آورد...»

همه توطئه‌های جهان‌خواران علیه ما از جنگ تحمیلی گرفته تا حصر اقتصادی و غیره برای این بوده است که ما نگویم اسلام جواب‌گوی جامعه است و حتماً در مسائل و اقدامات خود از آنان مجوز بگیریم. ما نباید غفلت بکنیم؛ واقعاً باید به سمتی حرکت نماییم که ان‌شاء‌الله تمام رگه‌های وابستگی کشورمان از چنین دنیای متوحشی قطع شود» (امام خمینی، صحیفه نور، جلد ۲۱)

به پیغمبرش فرمود که به مردم بگو: «من بَرَدَ منکم عن دینِه فسوف یأتی الله بقوم یجبههم ویجونه...؛ امروز ما هم مخاطب به همین خطاییم... این‌ها هم حرفی نیست؛ حرف مقدمه عمل است، باید عمل کنیم. دشمن از اطراف، علیه ما دام چیده است. دام چیدن دشمن، توطئه دشمن، تبییت دشمن. «یبیتون»، در قرآن بارها آمده است. این دلیل این است که اهمیت، اینجا وجود دارد، اینجا کار بزرگ است، آسان نیست (امام خامنه‌ای، ۲۵/۹/۷۸؛ در دیدار اعضای مدرسه حقانی)

• سکولاریسم یا عدم احساس تکلیف و بی‌تفاوتی نسبت به مشکلات نظام اسلامی

رهبر شهید انقلاب رحمه‌الله، در رابطه با ضرورت توجه و حساسیت طلاب و روحانیون به امور نظام، فرموده‌اند:

«هیچ‌کس در عالم روحانیت، اگر انصاف و خرد را میزان قرار بدهد، نمی‌تواند خودش را از نظام اسلامی جدا بگیرد. اینکه یک آقایی در یک گوشه‌ای عیاشی را بکشد، به قول خودش بگوید: من به کارهای کشور کار ندارم، من به نظام کار ندارم، افتخار نیست؛ این ننگ است. روحانی باید از وجود یک چنین نظامی که پرچمش اسلام است، قانونش فقه اسلامی است، با همه وجود استقبال کند. بنابراین حوزه‌های علمیه نمی‌توانند سکولار باشند. اینکه ما به مسائل نظام کار نداریم، به مسائل حکومت کار نداریم، این سکولاریسم است.» (امام خامنه‌ای، ۱۹/۷/۱۳۹۱؛ بیانات در دیدار علما و روحانیون خراسان شمالی)

هم‌اکنون که حوزه و روحانیت در ایران، از نعمت حکومت و نظامی اسلامی برخوردار شده، سزاست، حوزه‌های علمیه، تمام